

is er voor mij wel een mogelijkheid om beide te combineren, bij voorbeeld door scholing Nederlands te verzorgen binnen het bedrijfsleven, of door informatica te geven op een school. Hoe het ook uitpakt, ik zal altijd blijven kiezen voor het intensief werken met mensen, waarbij ik de overdracht van kennis hoog in het vaandel heb staan.

Maar of mijn leven gestuurd zal worden door een elektrische schoolzoemer of door een elektronische computerbel zal ik laten afhangen van de mogelijkheden op een vaste baan.

RECENSIE

Yvonne Halink: De Schrijfwijzer herschreven

Renkema, J., *Schrijfwijzer*. Volledig herziene editie. 's-Gravenhage, SDU uitgeverij, 1989. f37,50.

De bijbel voor schrijvers, Jan Renkema's *Schrijfwijzer*, is tien jaar na het verschijnen van de eerste druk volledig vernieuwd – volgens het omslag althans. Een goed tijdstip voor een herziene editie, want de belangstelling voor taal, en met name voor taaletiquette, is de laatste jaren in brede kring flink opgeleefd. De Taallijn aan de Universiteit van Amsterdam krijgt bij voorbeeld dagelijks vragen over correct en verzorgd taalgebruik zowel van ambtenaren of professionele copywriters als van loodgieters, slagers en stewardessen. Men wil wél graag een eenduidig antwoord op vragen over hoe het hoort in het Nederlands. Wie uitlegt dat 'een aantal mensen komt' en 'een aantal mensen komen' allebei mag, krijgt tien tegen één een reactie in de trant van: 'Dus u kunt mij ook niet verder helpen.' Zijn soms ook op Renkema's niet altijd eenduidige schrijfadviezen dergelijke reacties van lezers gekomen?

De nieuwe *Schrijfwijzer* lijkt op de behoefte aan strengere taalnormen in te spelen: er worden – aldus de auteur – meer knopen in doorgemaakt dan in de versie van 1979. En inderdaad worden er meer keuzen gemaakt en is de formulering van de adviezen hier en daar dwingender, zeker voor een zo tolerante taaladviseur als Renkema. Een paar voorbeelden: het gebruik van de tussen-s in samenstellingen wordt vrijgegeven; voor het aangeven van klemtoon dient uitsluitend het accent aigu te worden gebruikt; 'bij dezen' in plaats van 'bij deze' en liever 'ze' en 'die' dan 'hen' in minder formeel taalgebruik.

Uit deze voorbeeldjes blijkt al dat het niet om echt revolutionaire ontwikkelingen gaat.

Er komen veel nieuwe taalkwesties aan de orde, zoals de vervoeging van Engelse werkwoorden, de gebiedende wijs in het meervoud, de keuze van het juiste voorzetsel en modieus taalgebruik. Er is een passage ingelast over het 'juiste' gebruik van woordenboeken en over de aanhef, afsluiting en adressering van brieven. Nieuw is ook het tweede hoofdstuk over stijl. Renkema formuleert hier een aantal stijlbeginselen: 'Weet wat u zeggen wilt', 'Wees consistent' en 'Beschouw de lezer als gast'. Het laatste beginsel wordt uitgewerkt in zeven stijlprincipes, die de ruggegraat van het boek vormen. Richtlijnen uit moderne Amerikaanse retorica-handboeken lijken voor de stijlprincipes model te hebben gestaan.

Opvallender nog dan Renkema's explicietere stellingname is de meer overzichtelijke ordening van de stof. De adviezen over zinsbouw en woordgebruik uit de oude *Schrijfwijzer* zijn in de nieuwe editie gerangschikt onder de stijlprincipes 'eenvoud', 'nauwkeurigheid', 'bondigheid' en 'levendigheid'. De adviezen hebben zo een kader gekregen en worden daardoor beter gemotiveerd. De bekende 'smeulende taalkwesties' heten in 1989 gewoon 'taalkwesties' en zijn nu hoofdzakelijk per woordsoort geordend. Ook dat komt ten goede aan de overzichtelijkheid van het handboek. Wie wil weten of het 'zweef gevlogen' of 'gezweefvliegd' is, moet dus zoeken onder de woordsoort 'werkwoorden'.

Dat zowel de oude als de nieuwe *Schrijfwijzer* een bruikbaar hulpmiddel bij het schrijven is, staat als een paal boven water. Maar is de nieuwe versie beter dan de oude? De *Schrijfwijzer* wordt vooral gebruikt als naslagwerk voor stijl- en taalkwesties. Op zijn merites als naslagwerk moet de *Schrijfwijzer* dan ook worden beoordeeld. Een pluspunt van de nieuwe *Schrijfwijzer* is dat het register sterk is uitgebreid met de behandelde voorbeeldwoorden. Wie antwoord wil hebben op de vraag of het 'de' of 'het' *NRC Handelsblad* is, vindt dat antwoord niet alleen via 'lidwoorden, voorzetsels en andere woordsoorten' in de inhoudsopgave, maar ook via '*NRC Handelsblad*' in het register. Ook het eerder ter sprake gekomen 'zweefvliegen' is bij voorbeeld in het register opgenomen. Het register en de inhoudsopgave verwijzen zowel

lezers mét als zonder kennis van vaktermen nog soepeler door naar de oplossing van hun taalprobleem. De nieuwe *Schrijfwijzer* is dan ook bestemd voor een breder publiek. Aardig is dat Renkema nu ook andersoortige voorbeelden heeft opgenomen, zoals fragmenten uit brieven, folders, gebruiksaanwijzingen en kranten.

Bij de behandeling van taalkwesties wijkt Renkema naar eigen zeggen zo min mogelijk af van de vigerende normen. De bronnen van die normen kunnen tot op zekere hoogte afgeleid worden uit de uitgebreide literatuuropgave, waarin ook een flink aantal nieuwe titels is opgenomen (zoals het handige naslagwerkje van concurrent Peter van der Horst: *Taal en Tekst van A tot Z*). Daarnaast laat Renkema zich zowel in de keuze als in de oplossing van de behandelde taalproblemen leiden door zijn eigen praktijkervaring. Een belangrijk criterium blijkt te zijn: taalvariatie in mondeling taalgebruik moet zoveel mogelijk de ruimte krijgen in schriftelijk taalgebruik. Renkema's invalshoek is in principe meer beschrijvend dan normerend. Lezers mogen zich echter niet aan al te experimentele taalvariatie gaan storen. De lezer zou dan namelijk ook de inhoud van de tekst negatief kunnen beoordelen of misschien zou hij de tekst zelfs niet meer willen lezen.

Het taalvariatie-criterium lijkt ook de doorslag te hebben gegeven bij Renkema's keuze met betrekking tot de tussen-s, een *hot item* onder de taalkwesties. De schrijver mag nu dus zelf kiezen of hij al dan niet een 's' in een samenstelling schrijft, als hij die keuze binnen dezelfde tekst maar consequent volhoudt. Renkema wijkt daarmee af van de regels uit het 'Groene Boekje' en van zijn eigen vroegere advies om in twijfelgevallen geen 's' te schrijven. Al sluit het nieuwe advies beter aan bij de praktijk, of het voor 'gebruikers' bevredigend zal zijn, is maar de vraag. Renkema zegt het ook zelf: veel mensen raken danig in de war van al die taalvariatie. De kans op nog grotere verwarring en de indruk van willekeur (waarom dan wél de voorkeur(s)-spelling blijven hanteren?) bij Renkema's lezers is dan ook niet denkbeeldig. Overigens geldt merkwaardig genoeg met betrekking tot de tussen-n nog steeds: schrijf in twijfelgevallen geen 'n'.

In verband met zijn advies om lezers niet voor het hoofd te stoten, is het opmerkelijk dat Renkema bijvoeglijke naamwoorden goedkeurt die

VALO-Moedertaal: Jaarverslag 1989

gemaakt zijn van voorzetsels. Het gros van de lezers zal immers moeite hebben met 'het affe huiswerk', 'het oppe drankje' en 'de uite kachel'. Het advies om dubbele aanhalingstekens te reserveren voor citaten en enkele aanhalingstekens voor- onder andere- citaten in citaten, is precies tegenovergesteld aan zijn vroegere advies. In 1979 worden volgens Renkema de enkele aanhalingstekens het meest gebruikt (ook voor citaten); in 1989 beweert hij hetzelfde over de dubbele aanhalingstekens. Dit demonstreert nog eens het beschrijvende perspectief van Renkema. Inherent aan zo'n beschrijvend perspectief is dat de taalpraktijk de taalbeschrijver altijd een stap voor blijft.

In de inleiding van de oude *Schrijfwijzer* geeft Renkema aan dat veel klachten van lezers over teksten met tekstopbouw te maken hebben. Het is daarom jammer dat het vrij summiere hoofdstuk over tekstopbouw in de nieuwe versie niet is uitgewerkt. Renkema vindt dat schrijvers die daar het fijne van willen weten een schrijfcursus moeten volgen. Met een dergelijke hoofdstuk over tekstopbouw echter, zou de *Schrijfwijzer* een complete schrijfcursus geworden zijn – en dat is nu n t niet het geval.

Deze kanttekeningen doen niets af aan het feit dat de herziene *Schrijfwijzer* een duidelijke verbetering is ten opzichte van de vorige versie. De nieuwe *Schrijfwijzer* staat met beide benen in de jaren negentig en is beter gestructureerd, uitgebreider en nog toegankelijker dan z'n voorganger. De 120000 bezitters van de oude *Schrijfwijzer* hoeven hun exemplaar niet weg te gooien. Wie er f37,50 voor over heeft, heeft aan de nieuwe *Schrijfwijzer* echter zeker geen miskoop.

Literatuur

Horst, P.J. van der, *Taal en tekst van A tot Z. Praktische handleiding voor schriftelijk taalgebruik*. Zutphen, Thieme, 1988.

In het verslagjaar heeft de VALO-M negen adviezen en een commentaar uitgebracht. Een opsomming daarvan en van de in 1989 uitgebrachte publikaties vindt u hieronder.

In principe worden alle adviesaanvragen gehonoreerd. De voorbereiding van de vakinhoudelijke adviezen vergt vaak veel tijd, mede omdat de VALO-M de ad hoc subcommissies – die zij voor het uitvoeren van bepaalde taken heeft ingesteld – zoveel mogelijk bij de adviesvoorbereiding betrekt. De voorbereiding van adviezen over planningsdocumenten van de SLO kost relatief minder tijd. In 1989 functioneerden drie subgroepen: de ad hoc subcommissies Werken aan Taalvaardigheid (ze beëindigde haar taak in juli), Taal in het kader van Intercultureel Onderwijs, en Moedertaalonderwijs en Basisvorming. Laatstgenoemde bereidde een notitie voor over moedertaalonderwijs in de eerste fase van het voortgezet onderwijs.

Voor het stimuleren en coördineren van de meningsvorming in het veld over leerplanontwikkeling voor moedertaalonderwijs, acht de VALO-M docentenconferenties en publikaties bruikbare middelen. Op 15 november heeft er een bijeenkomst plaatsgehad met leraren in het basisonderwijs. Die stond in het kader van de adviesvoorbereiding over een door de VON aangevraagd leerplanontwikkelingsproject voor moedertaalonderwijs in het basisonderwijs. Op 17 november vond een conferentie 'Interkultureel Unterricht' plaats, georganiseerd door de Katholieke Universiteit Brabant, waaraan de VALO-M medewerking heeft verleend. Interculturaliteit is een aspect van onderwijs dat in de advisering over leerplanontwikkeling naar de mening van de VALO-M veel aandacht verdient.